

Geliş Tarihi / Received Date

06.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date

15.12.2022

Sinemada Son Dönem Yenileşme Söylemi “Postmodern Sinema”

The Discourse of Recent Innovation in Cinema “Postmodern Cinema”

Ali ŞAHİN¹

Öz

Lumiere kardeşlerin ilk defa gösterim aygıtı olarak geliştirdiği sinematograf(cinematograph) ortaya çıkarıldığından beri, sinema birçok kez içeriksel açıdan değişimleri deneyimleyen bir alan olmuştur. Lumiere kardeşler bu aygıtı kullanarak belgesel tarzda nitelendirilebilecek sosyal hayatın olağan görüntülerini kayıt altına almışlardır. Lumiere kardeşler sinematografi önemli bir cihaz olarak görmediler. Melies ise bu aygıt ile bir şeylerin anlatılabileceği, bu aygıtın bir geleceğinin olabileceği düşüncesiyle ilk hikayeci anlatı filmleriyle sinema alanına farklı içeriksel bir görünüm sunmuştur. Melies'in bu biçimsel anlatı yolu, geleneksel(klasik) yapıdaki filmlerin temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Sinema alanında Melies ile başlayan Brecht'ci anlayış bu dönemlerden sonra sinema alanında kullanıldığı görülmektedir. Bu klasik anlatı sayılabilen filmler izleyici üzerinde etkiler bırakarak, izleyicinin kendisini filmsel ortamda hissederek, yapay gerçekliğin aslında kendisinin de o gerçeklikte bir yeri olduğunu hissetmesidir. 19. yüzyılın önemli gelişmelerinden sayılan modernite yükselişe geçmiş ve kimi kuramcılar tarafından “modernizm” kavramı ortaya atılmıştır. Modernizm modernitenin insana getirdiği olumsuz sayılabilecek olayların karşısında bir tanım olarak kuramcılar tarafından kullanılmıştır. Sinema alanında modernizm, modernitenin olumsuz etkilerini, Fransız Yeni Dalga, İtalyan Yeni Gerçekçilik ve Avangard gibi akımlarla kendisini göstermiştir. Modernizm sinemasında yönetmenler, aktarmak istediklerini farklı biçimsel öğelerle dolaylı veya doğrudan bir şekilde aktarmaya çalışmışlardır. Modernizm dönemi sinemasına bir başkaldırı gibi görünen ancak hem modernizmin hem de geleneksel anlatının içerisinden kendinde izler bulan postmodernist dönem bu dönemden sonra ortaya çıkmıştır. Postmodernist döneme, alıntılar kümesi, geçmişle şu anda kendinde parçalar bulan bir okuma yöntemi olarak bakılır. Postmodernist dönem sineması, modernist dönem sineması gibi gelenekseli reddetmez, devamlı alışveriş içerisindedir. Postmodernist dönemde sinemada, geçmiş filmlerden alıntılar, pastiş ve parodi gibi kavramlar kullanılır. Bu dönem sinemasında yenilikçi bakış olarak filmlerarasılık-metinlerarasılık kavramları üzerinde durulmuştur. Çalışmam postmodern sinema ile ilgili literatürdeki bilgi eksikliğini giderileceği düşüncesiyle oluşturulmuştur. Alakalı kaynaklar taranarak ve çeşitli filmler üzerinde inceleme yapılarak çalışmam desteklenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Metinlerarasılık, Postmodern Sinema, Modernizm

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: birsahinali@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6406-4244

Abstract

Since the introduction of the cinematograph (cinematograph), which the Lumiere brothers developed for the first time as a display device, cinema has been a field that has experienced changes in terms of content many times. Using this device, the Lumiere brothers recorded the usual images of social life, which can be characterized in a documentary style. The Lumiere brothers did not consider the cinematograph an important device. Melies, on the other hand, presented a different contextual view of the cinema field with his first storyteller narrative films with the idea that something can be told with this device and that this device may have a future. This stylistic narrative path of Melies is considered to be the basis of films of a traditional(classical) structure. It is seen that the Brechtian understanding, which started with Melies in the field of cinema, was used in the field of cinema after these periods. These classic narrative films leave effects on the viewer, the viewer feels himself in the filmic environment, the artificial reality actually feels that he himself has a place in that reality. 19. modernity, which is considered one of the important developments of the century, has been on the rise and the concept of "modernism" has been put forward by some theorists. Modernism has been used by theorists as a definition in the face of the negative events that modernity brings to humanity. In the field of cinema, modernism, the negative effects of modernity, the French New Wave, Italian Neorealism and Avant-Garde has shown itself with movements such as Avant-Garde. In the cinema of modernism, directors have tried to convey what they want to convey indirectly or directly with different formal elements. The postmodernist period, which seems to be a rebellion against the cinema of the Modernism period, but finds traces in itself from both modernism and the traditional narrative, emerged after this period. The Postmodernist period is looked at as a set of quotations, a reading method that finds parts in the past and the present in itself. The cinema of the postmodernist period, like the cinema of the modernist period, does not reject the traditional, it is constantly shopping. In the cinema of the postmodernist period, he uses concepts such as excerpts from past films, pastiche and parody. As an innovative point of view in the cinema of this period, the concepts of inter-film-intertextuality were focused on. My work has been created with the idea that the lack of information in the literature about postmodern cinema will be eliminated. We have tried to support my work by scanning relevant sources and reviewing various films.

Keywords: Postmodernism, Intertextuality, Postmodern Cinema, Modernism

Giriş

1895 yılında Lumiere kardeşlerin patentini aldığı sinematograf, önceden farklı versiyonları olmasına rağmen, yeni ve aynı anda birçok kişiye izleme olanağı vermesi açısından zamanında büyük sükse yapmıştır. Grand Cafe'deki ilk gösterimle sinema aygıtının kullanımı yaygınlaşmış ve dünyanın farklı yerlerinden görüntü elde edilmeye başlanmıştır. Ancak bu görüntüler bir belge niteliği ötesine gidememiştir. Lumiere kardeşlerin çektikleri görüntüler sıradan hayatın, işleyişin görüntülerinden ibaretti. Sinema aygıtının bu kullanımını farklı bir boyuta çeviren kişi de George Melies olmuştur. Melies sinematograf aletinin bir şeyler anlatması gerektiğini düşünmüş ve ilk bilim kurgu filmi sayılabilecek film olan Aya Seyahat'te bu durumu kullanmıştır. Melies bunları göz önüne alarak 1902'de "Ay'a Seyahat filmiyle istediklerini gerçekleştirmiş ve döneme damgasını vuracak film bakışını oluşturmuştur. Melies'in bu anlatı tekniği, klasik anlatı sinemasının da temellerinin atıldığı film olarak

görülmektedir. Klasik(geleneksel) anlatı sineması olay örgüsüyle izleyeni izlediği filmin içine çeker ve izlediğinin izleme anında bir film olduğunu unutturur. Klasik anlatı yapısına bir zaman geçirme, hayatın sıkıcılığından kendini bir nevi uzaklaştırma olarak bakılmaktadır. Klasik anlatı sinemasında izleyici, izlediği içerikte kendisini bulur ve kendisini bu izleğe kaptırır. İzleyici hipnoz şeklindedir. Klasik(geleneksel) anlatıya karşı 19. Yüzyılın sonlarına doğru modernitenin getirdiği olumsuz sayılabilecek durumlara karşı, sanat disiplinlerinden (resim, heykel, mimari ve sinema) sanatçıların modernizm adı altında içerikler oluşturduğu görülmektedir. Sinema alanında modernizm, güzel sanatların diğer alanlarından kendisinde parçalar alarak ilerlemeye çalışmıştır. Bu parçalar, resim alanından veya mimari alandan içerikler sinema alanına aktararak verilmeye çalışılmıştır. Modernizm dönemi sineması geleneksel bakışa tamamen karşı çıkar, sanatçının anlatmak istediği konu genellikle ruhsal durumlar, dönemin verdiği bulantılı sorunlar filmlerde farklı biçim ve içeriklerle açıklama yoluna gidildiği dönemdir. Avangard akımlarının, sinemada yansımaları yine modernizm döneminde gerçekleşmiştir. Modernizme başkaldırı, bir reddediş olarak ortaya çıkan postmodernizm, sanata veya içeriklere bir özgürlük sunduğu iddiası içerisinde olmuştur. Postmodernizm, modernizmde olduğu gibi kendisini ilk güzel sanatların (resim, heykel, mimari) alanlarında göstermiştir. Yeni bir dal olan sinema alanıyla, yine kendisi gibi yeni bir okuma ve yorumlama yöntemi olan postmodernizm geç tanışmıştır. Postmodern filmler, sanatçıya açıklık, süreksizlik, kopukluk sunar. Bahsedildiği gibi postmodernizm her ne kadar modernizmin kalıp yargılarına karşı çıkmış gibi görünse'de hem geçmişe hem de geleceğe atıflarda bulunabilir. Yenilikçi bir yorumlama ve okuma yöntemi olan postmodern, sinema da geçmişe alıntılar yapan, geçmişiyad eden pastiş ve parodi gibi metinlerarası kavramları kullanarak sinemasal içerikler oluşturmaktadır.

Modernizm

18.yüzyıl sonrası, sanayileşmenin ve otonomluğun gelişmesiyle birlikte geleneksel öğelerin ve tek tip kalıp yargılarının dışına çıkıldığı bir döneme denk gelmektedir. Modernizm gelenekselden sıyrılıp ortaya koyulan her türlü içerikte özgürlüğü kendinde gösterme cesareti bulmuştur. Modernizmde kendisini sinemada özgürce ifade eden yeni oluşumların doğmasına neden olmuştur. Resimden, heykelciliğe plastik sanatlarda da kendisini göstermiştir. Modernizm döneminde sanayileşmenin neden olduğu olumsuz sayılabilecek durumlara karşı, içeriklerde anlatılmak istenen durum kendisini olağan sayılabilecek durumların dışında anlatmaya çalışmıştır. Modernizm döneminde oluşturulan içeriklerde kullanılan araç.-gereçler özgürce kullanılmış, sanatçının düşünce dünyasını farklı biçimlerde, formlarda dışa vurmuştur. Modernizm, modernitenin ortaya çıkardığı kavramlara karşı oluşturulmuş bir yapı olarak görülür. David Harvey modernizmi, üretim(makine,sanayi) dolaşım(haberleşme sistemleri) ve bu gibi modernite durumlarına karşı bir karşıt cevap olarak düşünülmektedir der. (Harvey, 2010, s. 37)

Modernizm Dönemi Sineması

Modernizmin plastik sanatların dışında, kendisine yer bulduğu bir alan da sinemadır. Sinemada modernist görünümler kendisini tıpkı heykel, resim vb. olağan formların ve yapıların dışında da göstermiştir. Bu yapı sinema alanıdır. Modernist filmlerin bazılarında tıpkı plastik sanatlarda görülen, olağan ve natural yapının dışında, mekân uzayında biçimsiz gibi görülen, çarpık, farklı geometrik şekiller ve biçimler görülmektedir. Modernist filmlerde yönetmenler dönemlerinde oluşan sosyal ve psikolojik buhranları, geleneksel çizgiler ışığında değil de farklı ve doğal olmayan biçimlerde ifade etme yöntemini de seçmişlerdir. Sinemada modernizm, erken dönem ve geç dönem modernizmi olarak tanımlanmıştır. Erken dönem modernizmde sinemada, güzel sanatların alanlarında bulunan hareketleri uygulamaya başlanmıştır. Bu tür açıklamaya uygun yapıyı Alman Dışavurumculuk akımı oluşturmuştur. Bu dönemde güzel sanatlar alanında bulunan yapılar, sinema alanına yedirilerek filmler oluşturulmuştur. Sinemada erken modernizmde sanatsal bir sinema dili 1940' yıllara kadar oluşturulmamıştır. **(Görsel 1)**'de Dr. Caligari'nin Muaynesi (1920) filmi güzel sanatlar alanında bulunan resim ve heykel sanatının biçimsel özelliklerini bu filmin içerisinde natural olmayan uzam, farklı geometrik şekiller içerisinde sunmuştur.

Görsel 1. Dr. Caligari'nin Muaynesi(1920) Robert Wiene

Klasik(geleneksel) anlatı sineması giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini içeren bir anlatı evreni içinde gelişmektedir. Modern sinemada ise bu yapının tam tersi bir durum oluşturulmaktadır. Modernist filmlerde zaman çizgisel bir şekilde ilerlemeyebilir. Kurgu modernist filmlerde, geleneksel filmlerde kullanılan tarzın dışında farklı bir yapıda kullanılır. Modernist sinemada kurgunun kullanımı, illüzyon ve gerçek dışı olmaya meyilli görüntüler vermek için kullanılmaktadır. Modernist sinema içerisinde bulunan ve kurgu tekniğini klasik anlatı dışında kullanan yönetmen Jean Luc Godard'tır. Godard'ın "Serseri Aşıklar" filmi modernist yapının en güzel örneği olarak görülebilir. Film uzayında gerçekleşen olaylar, baş kadın karakterin ve erkek karakterin hal ve hareketleri filmi izleyenlerin özdeşleşmesini engeller niteliktedir. Bu durum klasik(geleneksel) sinema anlatısının reddettiği bir durum olarak görülebilmektedir. Modernist bakışta Godard'ın bu filmi izleyene izlediğinin bir film olduğunu ve izlediğinin orada kalması gerektiğini hissettirir. Serseri Aşıklar filmi bir bakıma, klasik Amerikan suç, polisiye filmlerinden farkı yokmuş gibi görülebilir, ancak kullanılan içeriksel öğeler "Serseri Aşıklar" filmi klasik anlatıdan ayırır. Alain Resnais'in "Hiroşima Sevgilim,1959" filmi de toplumları derinden etkileyen bir olayı sinemasal ve belge niteliği şeklinde çekilen modernist bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernist anlatı yapısında film, soyut ve kavramsal problemleri

konusu içine alan bir tür olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu yapımlarda, gösterilen görüntüdeki sorunlara, diyaloglara gönderme yapılır ve izleyene verilir. Verilen konu soyut olduğundan genellikle konularda alegori kullanılır. (Sabri Büyükdüvenci, 2014, s. 24) İzleyici bu durumu (**Görsel 2**)’de Luchino Visconti’nin “Yer Sarsılıyor 1948” filminde balıkçı köyündeki geçim sıkıntısını, (**Görsel 3**)’de Jean Luc Godard’ın “Serseri Aşıklar” filminde iki sevgilinin duygusal değişimlerini görmüştür. Bu tür filmler bir dönemde gerçekleşmiş olan sorunlara, ruhsal ve duygusal bir durumla yaklaşmıştır.

Görsel 2. Yer Sarsılıyor(1948)

Luchino Visconti

Görsel 3. Serseri Aşıklar(1960)

Jean Luc Godard

Sinemada Yenileşme Söylemi

Sinema, Lumiera kardeşlerin kamera operatörlerinin dünyanın çeşitli yerlerine giderek belge niteliğinde, olağan yaşamı kayıt altına almasıyla başladığı söylenebilir. Sinema sanatı, ilk filmlerin oluşturulmasından beri hep yenilik peşinde koşmuştur. Lumiera kardeşler her çekilen görüntüyü herhangi bir anlam yaratmadan birleştirilerek izleyene sunmuştur. Bu çekim tekniğinin karşısında farklı yenilikçi ve giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin olduğu sahneleri birleştirilerek bir anlam yaratan film Georges Melies’in “Ay’a Seyehat” filmidir. Film izleyene illüzyon yaratmıştır.

İlk dönem filmleri sadece çekilen görüntülerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş ve sonradan klasik(geleneksel) anlatı filmleriyle bir şekil almıştır. Sonraki dönemlerde modernitenin getirdiği teknolojik ve pozitivist bilgiler sonucunda modernizm hareketi oluşmuştur. Sinemada modernizmin erken döneminde geleneksel sinemanın karşısında bulunan, güzel sanatlardan sinema alanına geçen avangard içeriklerle, kübist, fütürist, ekspresyonist filmler karşımıza çıkar. Bu tür filmlerde yönetmen, anlatmak istediği düşünceyi farklı içeriksel ve biçimsel öğelerle izleyene vermeye çalışmıştır. Sırasıyla geç modernizm olarak anılan dönem ortaya çıktı. Bu döneme sanat sineması dönemi de denilmektedir. Bu dönemde sinema tür kurallarıyla direkt ilişkilendirilmeyecek şekilde sunulmuştur. Bu durumu Kovacs şöyle açıklıyor:

** Bir öykü epizodik yapı; olay örgüsünün zamansal motivasyonu olan zaman sınırlarının ortadan kaldırılması; olay örgüsünden çok karaktere ve insanın durumuna yoğunlaşması; düşler, anılar, fantezi gibi farklı zihinsel durumların kapsamlı temsili; anlatıda ve zamandizminde sürekli kopukluklar, yarıklar, ertelenen ve dağınık açıklama; öyküyle ilişki kuran bir öznel gerçeklik; olay örgüsündeki neden-sonuç zincirinin gevşemesi; bir motivasyon olarak tesadüfün yaygın kullanımı; olay örgüsü içinde eylemden ziyade ruhsal tepkilere dikkat etme; imgelerin gerçekçi bağlantısından ziyade simgesel bağlantısının sık sık kullanılması (Kovacs, 2010, s. 64)*

Sinemada modernizm döneminde yenilikçilik-yenileşme eskiyi reddediş, eskiyi beğenmeme, geleneksel düzenden, yapıdan sıyrılma olarak görülebilmektedir. Modernizmin, geleneksel(klasik) anlatıya yaptığı durum tam da bunu açıklıyor. Modernist filmler film düzlemine, eskinin dogmatik sayılabilecek kalıplarını yıkan ve farklı anlatı yapılarını ortaya atan yeni bir bakış açısı sunmuştur. Modernist sinema dönemi sonrası ise; durumlara ve olaylara farklı bakış açısını yansıtan yenilikçi kavram olarak görülen 'postmodernizm' kavramı ortaya çıkmıştır.

Posmodernizm

Postmodernizm kavramı 1960'lı yıllardan sonra yaygınlaşarak kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Genel olarak modernist ilkelere, geleneklere bir başkaldırı olarak tanımlanabilir. Ancak yine zaruri kalıpları zorlayan modernist durumun yapılarından tamamen uzaklaşmadan ondan faydalayıp, yöntem geliştiren ve yeni kavram parçaları oluşturan, yaratan bir sanat biçimi olarak görülebilir. (Aktulum, Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk, 2008, s. 3) Postmodernist kavramı, bir oluşum veya bir bakışın yerici olması yanında, onu onaylama, yerini değiştirme, dönüşüme uğratma veya eleştiri getirme olarak açıklanabilir. (Sengir, 2014, s. 36) Postmodernizm kavramsal olarak modernist düşünceden katı bir şekilde kopuşu mu veya modernizmle aynı süreçte ilerleyen ayrı bir kolu mu ifade ettiği üzerinden uzlaşmış bir tanımlanamayacağı söylenebilir. (YÜCEL, 2019, s. 3) Postmodernizm, geleneksel ve modern anlatı yapılarının bazı özelliklerini kendi alanında bulunduran ve ayrıca bu özellikleri değişik form ve biçimlerde sunmuştur. (Uğur, Metinlerarasılık Bağlamında Sinema Resim İlişkisi, 2020, s. 91) Postmodernizm yeniyile eskiyi harmanlayarak yeni bir bakış ve içerik biçimi oluşturmuştur. Postmodernizmin tanımlanması ve yeri hakkında çokça anlam ortaya çıkmaktadır. Postmodern tanımları ile ilgili birçok kavram ortaya çıkmaktadır, kavramın modern olandan kesin olarak bir ayrılış mı yoksa modernizmle aynı süreçte devam ettiği düşüncesi kuramcılar tarafından halen daha kesinlik kazandırılmamıştır. (Uğur, Sinemada Orjinal, Taklit, Tekrar Metin: Potemkin Zırhlısı, 2019, s. 530) Postmodernizm yerleşik ve kabul gören durumdan farklı bir estetik durumu ifade eder. Postmodern estetik durumu, o döneme kadar etkinliğini sürdüren modernizmden ya da modern sanatsal anlamdan tam bir kopuş olarak ta gözükmektedir. (Şaylan, 2020, s. 78) Postmodern anlatılar ve tecrübeler genellikle çoğu postmodernistin eskimiş ya -da tükenmiş olduğunu söylediği modernist ideolojilerden, prensiplerden kesin bir biçimde ayrılış ve anti-modern hareket olarak görülebilmektedir. (Kellner, 2011, s. 47) Modern edebiyat, müzikte, resimde, hatta filmlerde, duygu varlığı hissedilen, fakat bir çok kez isimlendirilemeyen, isimlendirildiği anda da çoktan uçup gitmiş bir yaşantı gibi görülürdü. Postmodern, duyguyu tümüyle kısırlaştırmadığı zaman, onu bir atmosfer bir hava haline getiriyor. Yapıttaki her şey, bu havayı oluşturan ve bizlerin onu kolayca adlandırmamıza olanak sağlayan bir araç haline geliyor. Postmodernizmin bir diğer özelliği, yeniden bir konuya, bir duruma teslim olması. (Kolçak, s. 12-13) Postmodern terimi, küresel ekonomik ve kültürel oluşumlara, iletişim biçimlerine ve yeni arayışlar ortaya atan çokuluslu kapital çarka gönderme yapar. Güzel sanatlarda, mimari alanlarda, popüleritesi yüksek müziklerde, yeni olan bir hareketi tanımlamakta. (Sabri Büyükdüvenci, 2014, s. 15) Postmodernizm tam olarak şöyle kavramlarla açıklanabilir: Nostaljik; geçmişe duyulan saplantılı özlem; geçmiş ve şu anki durum arasındaki sınırlılıkların kaybolması; eril kültürel durumu netleştiren tüketim kültürü; kaygıyla, yabancılaşmayla, kızgınlıkla ve diğerlerinden ayrılmayla ortaya çıkan sıkı

çoşkusal yaşantılar... (Sabri Büyükdüvenci, 2014, s. 26) Çoğu teorisyenler ve eleştirmenler için postmodern çağ, otantik ürünlerden alan ve yeniden üretilen bir şey olarak görülebilir. (Allen, 2000, s. 182)

Metinlerarasılık

Postmodernizmin sinema alanına girmesiyle ve postmodernist sayılabilmesi önceki hareketlerden ayrı bir hareket olduğunun göstergesi olarak postmodern hareketinin içinde bulunan metinlerarasılık ilişkilerini incelemek gerekir. Metinlerarasılık kavramını ortaya atan Julia Kristeva'dır. Kristeva metinlerarasılığı, metinlerin birbirleriyle yer değiştirmesi, metnin ise bir birleşim düzeni, yazının, yeniden dağıttığı bölümler arasında devamlı bir etkileşim olduğu dile getirmiştir. (Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, 2014, s. 36) Metinlerarasılık kavramını Kubilay Aktulum şöyle açıklıyor: Metinlerarası, kaba bir tanımla iki veya daha fazla metinlerin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma veya söyleyiş biçimi olarak görülmektedir. Bu eğilim genel anlamıyla bir "yenidenyazma" (reecriture) durumu olarak da söylenebilir (Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, 2014, s. 16) Metinlerarasılık eğilimi bahsedildiği gibi öncelikle yazın alanında, sonradan sanatın başka disiplinlerinde kuramcılar tarafından onaylanmış bir okuma/çözümleme yöntemi olarak dikkate alınır. Bu yöntem göze her metin tek bir şekilde oluşturulamaz ve bulunan her yazı bir önceki ya da aynı yerde süregiden yazılı veya sözlü diğer metinlerden elde edilen verilerden oluşur. Postmodern hareketlilik içinde birincil bir metot olarak bakılan metinlerarasılık birden çok metin arasındaki ilişki için kullanılır. (Uğur, Sinemada Orjinal, Taklit, Tekrar Metin: Potemkin Zırhlısı, 2019, s. 531) Metinlerarasılık, bir metni eşsüremlili ve artsüremlili yaklaşımlarda, diğer metinlerle alışverişini, yani hem bulunduğu zamandaki hem de geçmiş zamandaki metinleri kendi içerisine empoze etmeyle oluştuğu düşünülmektedir. (Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, 2014, s. 41) Yazınsal alanda birden fazla metnin arasında geçen ilişkileri açıklamak için kullandığımız metinlerarasılık terimini, sanatın diğer farklı formlarında yeni isimlerle ve açıklamalarla kullanmak olası bir durumdur. Metinlerarasılık ile birlikte, resimlerarasılık, medyalararasılık, müziklerarasılık, tiyatrolararasılık, fotoğraflararasılık, filmlerarasılık veya sinemalararasılık gibi isimlendirmeler artık günümüz yenilikçi bakış açısıyla, edebi eleştiri haricinde kalan diğer formların da okunması ve çözümlenmesinde uygulandığı görülmektedir. (Aktulum, Sinema ve Metinlerarasılık-Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar, 2018, s. 22)

Postmodern Filmlerde Yenilikçi Bakış İle Metinlerarasılık-Filmlerarasılık

Modernizmin izleri güzel sanatlar alanında 19. Yüzyılın son dönemecinde kendisini göstermiştir. Sinema, yedinci ve taze bir dal olmasından dolayı modernizm dönemiyle birlikte kendisini gerçekleştirmemiştir. Daha sonradan bu modernist atılıma katılmak durumunda kalmıştır. Bahsedildiği gibi sinema nasıl ki modernizmle geç bir vakitte tanıştıysa, aynı şekilde postmodernizmle de geç bir vakitte tanışmıştır. Postmodernizm yazınsal alanda 1960'larda, mimari alanda 1970'lerde, sinema alanında ise 1980'li yıllarda tanışma fırsatı buldu. (Sabri Büyükdüvenci, 2014, s. 25) Yeni olan durum bir anlamda bir önceki dönemin bakışına, farklı bir bakış açısı ve biçim özellikleri getirmiştir. Bu farklı bakış ve biçim özellikleri bir öncekine göre yenileşme ve yeni olarak görülmektedir. Anne "Friedberg, Window Shopping-Cinema and Postmodern" kitabında, postmodern tartışmada film analizinde "nostalji film"i odak noktasına alır. Friedberg'e göre Nostalji film, postmodern tarzda

sinematik bir görünüm, estetik olayların anahtar bir göstergesi olabilmektedir. Nostalji film, bir türün ya da periyodun çok uzağında, kapsamlı bir olaydır. Friedberg'e göre "nostalji film" tanımını şu şekilde sıralanmıştır.1) Film geçmiş hakkında olabilir ve geçmişte kurulabilir.2)Film geçmişte tekrar oluşturulabilir.3)Filmler şu anda oluşturulan ancak geçmiş haykırır. (Friedberg, 1993, s. 168) Nostalji film, genel anlamda postmodernist eğilimlerle uyumlu bir şekilde geçmişin olgularını, olaylarını üretme çabası içindedir. (Sabri Büyükdüvenci, 2014, s. 27) Friedberg'in bahsettiği gibi postmodern sayılabilecek filmler geçmişten izler taşıyabilir ve yeniden üretilebilir. Postmodernist hareket sinema alanına böyle girmiştir. Postmodern filmlerde geçmişe duyulan özlem, filmlerde alıntı yapılarak izleyene verilir. Postmodern okuma yöntemi içinde bir eser her zaman bir başka eserden, yapımdan alıntıları içerisinde barındırabilir. Hiçbir metin yoktur ki saf ve yeniden tek ve biricik şekilde yazılmış olsun. Her yazılmış ve ortaya çıkarılmış metin bir başka metinden içerikler içerisinde küçükte olsa barındırır bu da postmodern harekette metinlerarasılık işlevini yürüttüğü savını destekler niteliktedir. Postmodern sinemada özellikle 80'li yıllardan sonrasında metinlerarasılığın metot ve kuralları çoğunlukla kullanmıştır. Edebi alanda birden fazla metin arasındaki alışverişi açıklamak amacıyla uygulanan metinlerarasılık metodu sanat alanının diğer disiplinlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Edebi hareketin haricinde sinema alanında da alıntı ve gönderge, tekrar, gizli şekilde alıntılama, çağrıştırmaya, yansılama ve pastiş(öykünme) gibi metotlarla karşılaşımıza çıktığı görülmektedir. (Uğur, Sinemada Orjinal, Taklit, Tekrar Metin: Potemkin Zırhlısı, 2019, s. 532) Sinema alanında postmodern durumu dile getirebilmek için, filmlerin kendi aralarında iletişim, ilişki olması, birbirleriyle görüş alışverişi yapması durumu dikkate alınmalıdır. Geçmiş olanın yeni olanla iç içe geçmesi veyahut diğer farklı disiplinlerarası ilişkileri dile getiren durumda postmodernizmin durumunun ana şekli, açık yapıt, çokseslilik, anlam çokluğu, türlerin iç içeliği, sanat oluşturanın özgün eserin peşinde koşma zorunluluğu olmayışı, süreksiz ve sınırsız yapıt anlayışı mevcuttur. (Uğur, Sinemada Orjinal, Taklit, Tekrar Metin: Potemkin Zırhlısı, 2019, s. 532) Kubilay Aktulum Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk, makalesinde bu durumu şöyle açıklıyor:

Türlerin iç içeliğine postmodern anlatıyı modern ve klasik öncellerinden ayıran söylem biçimlerinin birbirine karışması eklenir. Bilimsel, tarihsel, ruhözümsel, kimi zaman da eleştirel söylemler ilk kurgusal söyleme karışarak anlatıyı çizgiselliğinden saptırırlar. Farklı yapıtlardan kesitler alıntılanarak kopukluk etkisi yaratılır. Biçimlerin, türlerin, yapıtların iç içeliği metni parçalar, ona bir çoğulluk özelliği kazandırır. Metinlerarasılık farklı yapıtlar, biçimler ve biçimler arasında bir söyleşi başlatır. (Aktulum, Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk, 2008, s. 4)

Benzer bir durum oluşturma, kopyalama, taklit etme, esinlenme, yeniden üretme, sinema içerisinde çok kez kullanılmıştır. Bu durum sinemanın doğuşundan beri kullanılmaya başlanmıştır. Postmodernizm, geleneksel ve modern anlatılar sonrası oluşan sinema ve diğer alanlarda en son ve yeni bir okuma, yorumlama yöntemi olarak kullanılmıştır. (Ufuk UĞUR, 2011, s. 165) Sinema alanında en son ve yeni bir okuma yöntemi olarak postmodernizmin alt başlıkları olan metinlerarasılık ve filmlerarasılık'da bu yeni okuma yöntemini destekler başlıklar olmuştur.

Yeni ve son okuma yöntemi olarak postmodern hareketin alt başlığı metinlerarasılığın içerisinde bulunan yansılama(parodi), öykünme(pastiş) işlevlerini sinema içerisinde örnekler vererek konunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Yansılama(parodi) postmodernizmin yükselişe geçtiği zamanlarda diğer disiplinlerde kullanıldığı gibi sonradan sinema alanında da kullanılmıştır. Sinema alanında yansılama(parodi) önceden çekilmiş filmlerde bulunan önemli sahnelerin, sözlerin tekrar edilerek filme aktarılmasıdır (ALİ M. Bayraktaroğlu, 2011, s. 10) Metinlerarası alışverişte tanımlanan Pastiş(öykünme) ve Parodi(yansılama) öteki bir metne gönderme yapması, onu hem biçim hem de içeriksel yönden taklidine dayanır (ALİ M. Bayraktaroğlu, 2011, s. 9)

Parodi(yansılama) yazın alanında gerçekleştirildiğinde bir yazıyı başka bir şekilde değiştirerek sunmak, ona yeni olağan dışı ifadelerle tanımlamak demektir. Bir yapıtı değiştirip yeni bir yapıt oluştururken aranan şey daha çok destan türüyle alay etmektir. Bunu yaparken de yazarlar önemli eseri, konusu itibariyle ciddi yapıtı, çoğunlukla sıradan başka bir yazıya, ya da ciddi bir metnin biçimini- çoğunlukla da destanın biçimini- hiçbir kahramanlık olayı anlatmayan sıradan bir konuya uyarlarlar (Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, 2014, s. 94)

Metinlerarasılık içerisinde bulunan pastiş'in (öykünme) amacı sinema alanında önceden çekilmiş ve sinemasal olarak hafızalarda yer edinmiş filmlere göndermeler yapması durumudur. 1963 yapımı John Sturges'in (**Görsel 4**) "Büyük Kaçış" filminden alıntılan görüntüler, günümüzün postmodern yönetmeni Quentin Tarantino tarafından 2019 yapımı (**Görsel 5**) "Bir Zamanlar Hollywood" filminde bir sahnenin biçimini kendi sinemasal anlatı alanına birebir alıntılandığı görülür.

Görsel 4. Büyük Kaçış (1963)

John Sturges

Görsel 3. Bir Zamanlar Hollywood'da(2019)

Quentin Tarantino

Tarantino Büyük Kaçış (1963) filminin bu sahnesini biçim özelliklerini alıntılayarak filmde kullanmış ve bu alıntılamaı Büyük Kaçış filmine bir özlem, bir yad ediş, saygı gösterme olarak uygulamıştır. Tarantino Bir Zamanlar Hollywood (2019) filminde öykünme(pastiş)olarak esas filmde aktarılan sahneyi birebir kullanmıştır. DiCaprio "Büyük Kaçış'ta başrol oyuncusu olan Steve McQueen'in yerine kılpayı, aynı sahnede oynamayı kaçırıldığını" Bir Zamanlar Hollywood filminin bir sahnesinde filmdeki sahneyi alıntılayarak dile getirmiştir. Yenilikçi söylem olan postmodernizmin getirdiği yapılar, yad ediş, özlem, pastiş ve parodi, postmodernist dönemde daha çok kullanılmaya başlanmıştır.

Bir başka kült eserler içerisinde sayılabilecek ve hafızalarda önemli bir yer edinmiş olan film "Cinnet (The Shining) 1980", filminin bir sahnesindeki görüntüler esas film olan, The Phantom Carriage(1921) filminden postmodern yöntem olan pastiş(öykünme) işlevi kullanılarak alıntılar yapıldığı görülmüştür.

Görsel 6. *The Phantom Carriage (1921)*

Victor Sjöström

Görsel 7. *The Shining (1980)*

Stanley Kubrick

Esas film olan **(Görsel 6)** "The Phantom Carriage (1921)"'in bir sahnesi **(Görsel 7)** "Cinnet (1980)" filminde kapının baltayla kırılma sahnesi birebir aynı ölçüde alıntılanmış ve öyküleme(pastiş) yoluna gidilerek, filme saygı, geçmişe gidiş, bir özlem olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Postmodernizm döneminde yazınsal alanda kullanılan metinlerarasılık terimi, bu yazınsal alanın dışında da günümüz yeni ve devinimi olan çağımızda farklı alanlarda değişik formlarda kullanılmıştır. Bahsettiğimiz gibi sinema alanında bu form filmlerarasılık veya sinemalararasılık adı altında kullanıldığı görülmektedir. Filmlerarasılık: Bir yapımdaki görüntünün, bir kişinin ya da herhangi bir şeyin başka bir filmde alıntı, gönderme, anırtırma vb. biçiminde yer edinmesi olarak açıklanmıştır. (Aktulum, Sinema ve Metinlerarasılık-Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar, 2018, s. 23) Postmodern söylem içerisinde, metinlerarasılık işlevinin alt başlığında, yine bir alıntı veya tam anlamıyla yinleme olabilecek bir kavram olan "remake" postmodernizmin yapısının içerisinde değerlendirilebilecek bir kavram olarak ortaya çıkar. Gerçek manada bir başka film örnek alınarak ortaya çıkarılan bir film olması bakımından remake, metinlerarasılık içerisinde bir form olarak görülebilir. Remake, gönderge yaptığı yapımdan sessel, görsel vb. unsurları alıntılar. Remake alıntılacağı unsuru gizleyerek sunar. Remake' te diğer filme gönderme yapıldığı izleyene bildirilmez. (Aktulum, Sinema ve Metinlerarasılık-Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar, 2018, s. 63-64) Yenilikçi çözümlene ve okuma yöntemi olarak postmodern sinemada, remake'i günümüzde birçok yapımlar kullanmıştır. Remake yapımında alıntı gönderge yapılmaz, birebir esas yapılmış filmin yerini yeni çekilmiş filmin aldığı görülür. Örneğin, 1960 yapımı Hitchcock'un önemli filmlerinden biri olan korku gerilim filmi, **(Görsel 8)** Psycho filminin, birebir aynı biçimsel özelliklere sahip bir remake filmi **(Görsel 9)** 1998'de Gus Van Sant tarafından tekrar çekilmiştir. Film birebir her ayrıntısıyla benzer şekilde çekilmiştir. Görsellerde de görüldüğü üzere filmin giriş sahne jeneriğinde kullanılan detaylar bile birebir aynı şekilde yansıtılmıştır. Tek fark dönemin şartlarından dolayı 1998 filmi görüntülerde renkli bir durumda sunulmuş, esas film siyah beyaz bir şekilde gösterilmiştir. Postmodern sinema içerisinde bir sinema filminin bir taklit, tekrar olarak yeniden oluşturulduğu görülür. Metinde gündeme

gelen metinlerarasılığın teknikleri olarak yenidenyazma, dönüştürme, aktarma, ödünçleme, alıntılama, anıştırma gibi kullanımlar sinemada karşılığını bulur. (Aktulum, Sinema ve Metinlerarasılık-Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar, 2018, s. 62)

Görsel 8. Psyclo (1960)

Alfred Hitchcock

Görsel 9. Psyclo (1998)

Gus Van Sant

Sonuç

Sinema, diğer disiplinlerden veya sanatlardan daha yeni bir sanat veya uygulama aracı olarak kendini göstermiştir. Sinema aygıtının ilk oluşturulduğu dönemlerde sinema filmleri, belge niteliği taşıyan filmlerden öteye gidememiştir. Filmler bu dönemlerde (yoğunluklu olarak Lumiere kardeşler) sıradan hayatın normal görüntülerinden oluşan kesitleri göstermiştir. Sinemanın herhangi bir geleceğinin veya insanlığa daha farklı bir şey sunmayacağını düşünen Lumiere kardeşlerin tersine, sihirbaz olan George Melies sinemanın belge niteliği görüntülerinin aksine, bir şeyler anlatması bir şeyler vermesi gerektiğini düşünmüş ve kendi kamerasıyla filmlerinde hikâyeci anlatı yoluna gitmiştir. Melies ilk bilim kurgu filmi sayılabilecek 1902 “Aya Seyahat” filminde hikayeci bir yöntem yani giriş gelişme ve sonuç bölümleri olan bir yöntemi kullanmıştır. Melies’in sinemada ortaya çıkardığı bu yöntem ile filmler, bir şeyler anlatmaya bu dönemden sonra başladığı görülmektedir. Bu dönemden sonra klasik anlatı

yapısının sinemada kendini hissettirdiği dönemler olduğu görülmektedir. Klasik anlatı yapısıyla oluşturulan filmlerde bir giriş, gelişme ve sonuç bölümleriyle izleyiciye bir heyecan ve haz duygusu yaratılarak kendisini filme kaptırması sağlanmaktadır. Sinema bu dönemlerden sonra kendisini farklı formlarda görmeye ve farklı formlar ile kendisini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Diğer sanatlarda (resim mimari, heykel vb.) kendini gösteren akımlar (dışavurumculuk, sürrealizm, fütürizm vb.) sinemada da kendisine farklı biçimsel formlarda yer bulmuştur. 19. Yüzyılının modernitesinin getirdiği teknolojik gelişmelerin olumsuzluklarını dile getirmek için, modernizm kavramı oluşturulmuştur. Modernizm kavramı içinde bahsedildiği gibi sinema içerisinde çeşitli sinema akımları bulunmaktadır. Yeni Gerçekçilik, Fransız Yeni Dalga, Dışavurumculuk, Empresyonizm gibi sanat dalları sinema alanında modernizm ile birlikte kendisine farklı biçimsel ve formlarda yer bulmuştur. Modernist sinema döneminde, modernistler klasik anlatı sinemasının anlatı yapısına karşı çıkan, beğenmeyen filmler ortaya çıkarmışlardır. Modernizm sineması, klasik anlatı sinemasından farklı olarak izleyene heyecan ve haz vermeyebilir, sanatçı duygu ve düşüncelerini modernist dönemde sanat akımlarında kullanılan

formları kullanarak vermeye çalışmıştır. Modernist döneme karşıt gibi görünen ama aslında gerek klasik anlatıyla gerekse modern dönemle alışveriş içerisinde olan yenilikçi bir bakış olan postmodern dönem yaratılmıştır. Postmodernist sinema diğer sanatsal akımlarda olduğu gibi sinema alanıyla da geç bir vakitte tanışmıştır. Postmodern tavır, sinema alanında kendisini bir alıntılar kütesi, geçmiş ve şu an ile bir alışveriş olarak göstermektedir. Postmodern sinema içerisinde metinlerarasılık-filmlerarasılık okuma yöntemi kullanılmaktadır. Postmodern sinemada taklit, pastiş, parodi gibi kavramlarla çokça karşılaşmaktadır. Yenilikçi ve en son bakış tavrı olan postmodern kavramı, sinema alanında bahsedildiği gibi, modernist döneme karşı oluşturulmamıştır. Postmodernizm, modernizmle alışveriş içinde, bir alıntılar kütesi, geçmiş filmlerden aşırma, taklit etme veya nostaljiyi hatırlama olarak kendisini yapılan filmlerde göstermiştir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2008). Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk. ART-E Sanat Dergisi.
- Aktulum, K. (2014). Metinlerarası İlişkiler. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2018). Sinema ve Metinlerarasılık-Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar. Konya: Çizgi Kitapevi.
- ALİ M. Bayraktaroğlu, U. U. (2011). Postmodern Sinemada Filmlerarasılık Bağlamında Pastiş ve Parodi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi/ ART-E .
- Allen, G. (2000). Intertextuality. New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- Friedberg, A. (1993). Window Shopping-Cinema ve Postmodern. İngiltere: University of California Press.
- Harvey, D. (2010). Postmoderniliğin Durumu. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kellner, S. B. (2011). Postmodern Teori. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kolçak, O. (tarih yok). Modernizm ve Postmodernizm. Defter Dergisi.
- Kovacs, A. B. (2010). Modernizmi Seyretmek:Avrupa Sanat Sineması, 1950-1980. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd.Şti.
- Sabri Büyükdüvenci, S. R. (2014). Postmodernizm ve Sinema. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sengir, S. (2014). Kültürel Dönüşümler ve Postmodern Pedagoji Ekseninde Görsel Kültür Eğitimi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şaylan, G. (2020). Postmodernizm. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Ufuk UĞUR, İ. K. (2011). TÜRK SİNEMASINDA METİNLERARASILIK:"GORA" VE "AROG" FİLMLERİ. ULUSLARARASI ALTIN KOZA SİNEMA KONGRESİ.
- Uğur, U. (2019). Sinemada Orjinal, Taklit, Tekrar Metin: Potemkin Zırhlısı. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 530.
- Uğur, U. (2020). Metinlerarasılık Bağlamında Sinema Resim İlişkisi. Akademik Sosyal Araştırmaları Dergisi.
- YÜCEL, A. (2019). Andy Warholl Çalışmalarının Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.

Extended Abstract

Since 1895, when the cinema began to be used for the first time as a screening tool, this device has been used very effectively until today. The first shots consisted of images that did not tell anything, but recorded the functioning of normal social life. Both the Lumiere brothers themselves and the camera operators they employ have recorded ordinary situations. With the Lumiere brothers who used the cinema device, George Meliesde, who lived in the same period, had the idea that this device could tell something, unlike the Lumiere brothers. Melies presented a story to the audience with the films he created using the cinema device as an illusionist. In Melies' films, which are the first introductory development and conclusion sections, the viewer has a feeling of excitement, being caught up in the film, and reaching a happy ending. He immerses himself in the films that follow, distances himself from the reality he lives with the film. This also gives the viewer a feeling of relief. This cinematic situation, to which Melies paved the way, can be defined as the period when traditional(classical) cinema began. 19. Towards the end of the century, the age of mechanization brought about by large industrial branches revealed another problem of this century in societies. In the era of mechanization, people began to be oppressed under large capitals, great wars arose, domination over people began to be established. Directors in the field of cinema have taken the path of indirectly or directly explaining these negative situations caused by mechanization with different formal forms and contents. This period is called the modernist period. In the Modernist period, the depressive years and problems experienced in the filmic plane were conveyed in a different way. In some films, directors have gone the way of describing the event not directly, but with various symbols and shapes or characters. Some directors have expressed the situations they want to explain by placing the free styles used in the art of painting in their films on the filmic plane. With movements such as new realism, expressionism, and the new wave found in cinema movements, directors have taken the path of transferring the negativity experienced directly in the period in a realistic manner in order to express periodical problems. The cinema of the Modernist period appears as a structure created against the negativity brought about by modernity. The post-modernist period is referred to as the postmodernist period. The postmodernist period is seen as a structure that manifests itself in different areas of disciplines that have emerged with an innovative way of looking. Postmodernism can be seen as opposed to the modernist structure, but every work created in the postmodernist period bears traces of both modernism and tradition in itself. Postmodernism does not appear as a single structure in the field of cinema. Quotes from past films, references, inspirations from previous films can be seen as the defining features of postmodernist cinema. The terms reflection, emulation, and filmicality, which are found in the concept of intertextuality, which is a reading method, and which have reflections in the field of cinema, appear in postmonderist cinema. In the Postmonderist period, directors can transfer a scene or a character from a film created in the past to the way of reflection in the films they make. This can be seen on the filmic plane in the postmodern time as a longing for the past or as a remembrance.

